

DĄMBSKA IZYDORA HELENA MARIA – historyk filozofii, metodolog, ur. 3 I 1904 we Lwowie, zm. 18 VI 1983 w Krakowie.

Wykształcenie podstawowe i średnie otrzymała na lekcjach prywatnych, maturę zdała eksternistycznie w Liceum Sióstr Urszulanek we Lwowie w 1922. W tym samym roku rozpoczęła studia filozoficzne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie pod kierunkiem K. Twardowskiego, uczęszczając na wykłady M. Wartenberga – z historii filozofii, K. Ajdukiewicza – z logiki, J. Kleinera – z literatury, oraz R. Ingardena. Studia ukończyła w 1926, w następnym roku uzyskała doktorat z filozofii na podstawie rozprawy *Teoria sądu Edmonda Goblot*, napisanej pod kierunkiem Twardowskiego (franc. wyd. *La théorie du jugement de M. Edmond Goblot*, Léopol 1930). W latach 1926–1930 była asystentką w Katedrze Filozofii kierowanej przez Twardowskiego. Po złożeniu egzaminu państwowego i uzyskaniu uprawnień pracowała także (do 1939) w szkołach średnich ogólnokształcących i pedagogicznych we Lwowie jako nauczycielka języka pol. i propedeutyki filozofii.

W 1930, po przejściu Twardowskiego na emeryturę, D. odeszła z uniwersytetu. Dzięki uzyskanemu rocznemu stypendium Funduszu Kultury Narodowej udała się w podróż naukową do Austrii i (przez Niemcy) do Francji. W Austrii nawiązała kontakty z Kołem Wiedeńskim, zwł. z uczestnikami seminarium M. Schlicka. Ostatnim etapem podróży był pobyt w Paryżu, w czasie którego słuchała wykładów A. Lalande’a, L. Brunschvicga i É. Le Roya. Nawiązała kontakty z franc. środowiskiem filozoficznym, kontynuowane i podtrzymywane do końca życia, a także z Biblioteką Polską w Paryżu. Podróż ta zaowocowała skryształizowaniem metodologicznych i epistemologicznych zainteresowań D., opublikowaniem kilku artykułów oraz wydaniem obszerniejszej rozprawy *O prawach w nauce* (najobszerniejsza praca na ten temat w latach międzywojennych), w której analizuje pojęcie prawa nauki i jego funkcjonowanie w różnych typach nauk. Nieco później powstała równie ważna rozprawa *Irracjonalizm a poznanie naukowe*.

Po powrocie z zagranicy podjęła pracę w szkołach średnich Lwowa, pracując także w Bibliotece Uniwersyteckiej (1934–1937), w Instytucie Psychotechnicznym we Lwowie (1937–1940), a później (1940–1944) w

Ossolineum. Po śmierci Twardowskiego w 1938 razem z D. Gromską przejęła redakcję „Ruchu Filozoficznego” (do 1939). Działała aktywnie we Lwowskim Oddziale Polskiego Tow. Filozoficznego. Od 1935 przyjaźniła się i współpracowała z W. Witwickim, czego znakiem była trwająca 13 lat (aż do śmierci Witwickiego) wymiana korespondencji. D. przełożyła na język franc. jego pracę z zakresu psychologii religii *Wiara oświeconych (La foi des éclairés)*, P 1939).

W czasie okupacji hitlerowskiej uczestniczyła w ruchu oporu w szeregach AK, dostarczając danych jednostkom dywersji AK o ruchach wojsk i transportach niem. Jako jedna z pierwszych organizowała tajne nauczanie we Lwowie, najpierw na poziomie szkół średnich, a od 1940 w Podziemnym Uniwersytecie Jana Kazimierza, gdzie prowadziła wykłady dotyczące głównych pojęć i zagadnień filozoficznych oraz z historii filozofii gr. Nauczanie filozofii wówczas zaczęte, D. kontynuowała do końca życia.

W 1945, na skutek groźby aresztowania, opuściła Lwów i udała się do Gdańska, gdzie podjęła pracę jako kustosz w Bibliotece Miejskiej, która w 1955 została przemianowana w Bibliotekę PAN. W 1946 habilitowała się w UW na podstawie rozprawy *Irracjonalizm a poznanie naukowe*; podjęła tam wykłady z filozofii (1946–1949), dojeżdżając z Gdańska. W 1949 wykładała na uniwersytecie w Poznaniu; w 1950 została zwolniona na skutek zamknięcia na uniwersytetach studiów filozoficznych; los D. podzielili inni filozofowie, m.in. Ajdukiewicz, Kotarbiński, Tatarkiewicz, Ingarden. W 1955 została prof. nadzwyczajnym (na tytuł prof. zwyczajnego czekała prawie 20 lat, aż do przejścia na emeryturę w 1974).

W 1957, po siedmioletniej przerwie, wróciła do pracy dydaktycznej. Za namową Ingardena przyjęła zaproszenie UJ do objęcia Katedry Historii Filozofii na reaktywowanych studiach filozoficznych. Katedrą kierowała do 1964, kiedy to po raz wtóry została pozbawiona stanowiska i odsunięta od nauczania akademickiego decyzją ministerstwa, i wbrew swej woli przeniesiona do IFiS PAN. Wśród powodów takiej decyzji wymieniono niezgodność nauczania D. z oficjalną doktryną ideologiczną oraz zarzut (jak niegdyś Sokratesowi) złego wpływu na młodzież. D. opierała się tej krzywdzącej decyzji, lecz odwołania nie dały rezultatu. UJ, który w 1957

zaprosił D. do objęcia katedry, milcząco przyjął wyrok. Opuszczając UJ, skierowała D. do Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego list pożegnalny, który jednak nie został Radzie odczytany. Mimo odejścia D. z uniwersytetu, prowadziła dla swych uczniów tzw. *privatissimum* – seminarium metodologiczno-epistemologiczne, które od 1976 przekształciło się w zespół badawczy w ramach Krakowskiego Oddziału Polskiego Tow. Filozoficznego. Seminarium prowadziła do ostatnich dni swego życia.

D. była członkiem wielu towarzystw naukowych; szczególną aktywność przejawiała w Polskim Tow. Filozoficznym, do którego należała od 1927 jeszcze we Lwowie. Od 1968 uczestniczyła w Komitecie redakcyjnym „Biblioteki Klasyków Filozofii” (PWN), była też członkiem redakcji międzynarodowego czasopisma „Archives internationales d’histoire des idées”. W 1969 była pierwszą kobietą powołaną w poczet członków Institut International de Philosophie – najważniejszej instytucji światowej w zakresie filozofii, decydującej m.in. w sprawach organizacyjnych tej dyscypliny (tj. organizowanie kongresów, konferencji i zjazdów) w skali międzynarodowej. D. zajmowała się także opracowaniem informacji bibliograficznych o pol. literaturze filozoficznej dla *Bibliographie de la philosophie* (I– , P 1937–) wydawanej przez Institut International de Philosophie. Od 1947 była współpracownikiem Komisji Filozoficznej PAU, a w późniejszym okresie należała do Komisji Filozoficznej i Komisji Filologicznej PAN. W 1952 została członkiem Tow. Naukowego w Toruniu, a w następnych latach również Tow. Naukowego w Gdańsku i Tow. Naukowego KUL.

Ważniejsze prace D.: *O prawach w nauce* (Lw 1933); *Zarys historii filozofii greckiej* (Lw 1935, Lb 1993); *Irracjonalizm a poznanie naukowe* (KF 14 (1937), 83–118, 185–212); *Sceptycyzm francuski XVI i XVII wieku* (To 1958); *Dwa studia z teorii naukowego poznania* (To 1962); *O narzędziach i przedmiotach poznania. Z teorii instrumentalnego poznania o filozofii lingwistycznej* (Wwa 1967); *Dwa studia o Platonie* (Wr 1972); *Znaki i myśli. Wybór pism z semiotyki, teorii nauki i historii filozofii* (Wwa 1975); *O konwencjach i konwencjonalizmie* (Wr 1975); *Wprowadzenie do starożytnej semiotyki greckiej. Studia i teksty* (Wr 1984). Bibliogr. prac D. wydano m.in. w: *Studia z teorii poznania i filozofii wartości. Praca zbiorowa* (Wr 1978, 207–

219); I. A. Bober, *Filozofia kultury Izydory D.* (Ki 1992, 177–197); *Izydora D. 1904–1983* (Kr 2001, 105–112).

ROZUMIENIE FILOZOFII. Twórczość filozoficzną D. cechuje wyniesiona ze szkoły lwowskiej naukowa ścisłość, precyzja aparatury pojęciowej i jasność wywodu. Trudności nie nastęcza określenie, jaką filozofię uprawiała, gdyż odpowiedziała na to pytanie w ankiecie „Znaku” pt. *Czym jest filozofia, którą uprawiam*, w której stwierdziła: „[...] filozofia, którą uprawiam, nie przynależy do żadnego merytorycznie określonego kierunku filozoficznego. Wyszędłszy ze Lwowskiej szkoły filozoficznej Kazimierza Twardowskiego starałam się, zgodnie z wyniesionym z niej postulatem naukowego uprawiania filozofii, precyzować i w miarę możliwości rozwiązywać pewne zagadnienia filozoficzne w taki sposób, by – bez z góry przyjmowanych założeń – dać wyjściowym intuicjom poznawczym możliwie jasne sformułowanie dyskursywne, dostępne analizie, uzasadnieniu i krytyce formalnej. Ten punkt widzenia metodologiczny zbliża – jak sądzę – sposób, lecz nie meritum uprawianej przeze mnie filozofii, do tzw. filozofii analitycznej” (*Czym jest filozofia, którą uprawiam?*, *Znak* 29 (1977), 1335). W tej samej wypowiedzi określiła swój pogląd na temat filozofii i jej zadań: „Filozofia jest dla mnie istotną funkcją egzystencjalną – stałym, mimo niepewności wyników, poszukiwaniem transcendującego podległe przemijaniu i śmierci ludzkie życie porządku prawdy i wyznaczanych przez nią powinności” (tamże, 1337). One właśnie, niejasne, tajemnicze, dalekie od spełnienia kryteriów naukowości, zasługują na bliższe zbadanie i uzasadnienie.

DZIEDZINY ZAINTERESOWAŃ. Zainteresowania naukowe D. były rozległe, dotyczyły wszystkich niemal dziedzin filozofii, m.in. teorii poznania, logiki szeroko rozumianej, zwł. semiotyki (filozoficzna teoria języka), filozofii nauki i metodologii nauk oraz historii filozofii. Interesowała się także problematyką wartości, etyką i filozofią człowieka. Wiele miejsca w swych badaniach poświęciła filozofii pol. – zarówno dawnej, jak i współczesnej. Można tu wymienić takie prace, jak: *Logika w Gimnazjum Akademickim Gdańskim w pierwszej połowie XVII wieku; Adam Burski i jego „Dialectica Ciceronis”* (obie znajdują się w: *Znaki i myśli. Wybór pism z semiotyki, teorii nauki i historii filozofii*); *Filozofia w Akademii Zamojskiej w dobie Renesansu* (w: *Nauczanie filozofii w Polsce w XV–XVIII wieku*, Wr 1978, 84–114). W pracy

Dwa studia o Platonie D. omówiła recepcję myśli platońskiej w Polsce. Wiele uwagi poświęciła analizie poglądów m.in. Twardowskiego, Ajdukiewicza, Tatariewiczza, Czeżowskiego, Ingardena.

Historia sceptycyzmu – zarówno starożytnego, jak i nowożytnego – była ulubionym tematem historycznym D. (*Sceptycyzm francuski XVI i XVII wieku*; D. opracowała ok. 20 haseł do *Słownika filozofów* (I, Wwa 1966) o sceptykach gr. i rzymskich). Uważała, że sceptyk nie odrzuca z góry żadnego twierdzenia, lecz raczej wstrzymuje się od sądu tak długo, jak długo nie znajdzie dostatecznych argumentów dla jego uzasadnienia. Wstrzymywanie się od sądu oznacza pewnego rodzaju „zawieszenie”. Nie ma powodu wątpić o czymś, co już zostało uzasadnione, ale nie należy się upierać, że to uzasadnienie zostało dokonane „raz na zawsze”. Nie ma też powodu odrzucać tych twierdzeń czy przeświadczeń, które nie są jeszcze dostatecznie uzasadnione, choć możliwości takiej nie wykluczają.

D. prowadziła działalność wydawniczą i translatorską. Dokonała wielu przekładów pism autorów starożytnych i nowożytnych, m.in.: Sekstus Empiryk, *Przeciw logikom* (Wwa 1970); Teofrast, *Charaktery* (w: tenże, *Pisma filozoficzne i wybrane pisma przyrodnicze. Charaktery*, Wwa 1963, 340–370); G. W. Leibniz, *Nowe rozważania dotyczące rozumu ludzkiego* (I–II, Wwa 1955; jednotomowe wyd. Kęty 2001); R. Descartes, *Rozmowa z Burmanem* (w: tenże, *Medytacje o pierwszej filozofii*, I–II, Wwa 1958); tenże, *Zasady filozofii* (Wwa 1960, Kęty 2001²). Przełożyła także z języka niem. rozprawę K. Twardowskiego *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen* (*O treści i przedmiocie przedstawień*, w: tenże, *Wybrane pisma filozoficzne*, Wwa 1965, 3–91) oraz rozprawę doktorską W. Tatariewiczza *Disposition der aristotelischen Prinzipien* (*Układ pojęć w filozofii Arystotelesa*, Wwa 1978).

Owocem twórczości naukowej D. jest ponad 270 prac opublikowanych w postaci książek, rozpraw, artykułów, recenzji oraz prac edytorsko-translatorskich; najważniejsze z nich to: *Zarys historii filozofii greckiej*, oraz klasyczna rozprawa *Irracjonalizm a poznanie naukowe* poświęcona kwestii elementów irracjonalnych w nauce oraz pytaniu: czy są w niej uprawnione? Negatywną odpowiedź poprzedziła D. dokładną analizą irracjonalizmu występującego w czterech odmianach: irracjonalizm logiczny,

epistemologiczny, metafizyczny i psychologiczny – nie zwalczała irracjonalizmu w ogóle, lecz określiła granice, w obrębie których nie jest on uprawomocniony. Praca *O narzędziach i przedmiotach poznania* zawiera rozważania dotyczące filozofii lingwistycznej oraz semiotyki teoretycznej; semiotyki dotyczy też praca *Znaki i myśli*, zawierająca wiele mniejszych rozpraw ogłoszonych po 1938 na temat roli języka w poznaniu. Monografia *O konwencjach i konwencjonalizmie* prezentuje wyniki rozważań dotyczących pojęcia konwencji oraz roli, jaką pełnią konwencje w wielu dziedzinach twórczości człowieka. Ostatnia książka D., wyd. już po jej śmierci – *Wprowadzenie do starożytnej semiotyki greckiej* – jest wynikiem jej długoletnich studiów nad semiotyką starożytną, zwł. stoicką, zawiera także wybór tekstów w jej przekładzie. Praca ta ma charakter pionierski i to nie tylko w Polsce.

M. Oberc, *Profesor dr Izydora D. w tajnym nauczaniu*, RuF 36 (1978), 121–126; W. Stróżewski, *Profesor Izydora D. jako historyk filozofii*, RuF 36 (1978) nr 2–4, 109–115; tenże, *Philosophari necesse est. (O prof. Izydorzem D.)*, TPow 37 (1983) nr 35, 4; S. Kamiński, *Profesor Izydora D. jako filozof nauki*, ZNKUL 27 (1984) z. 1, 17–28; J. Woleński, *Wspomnienia o profesor Izydorzem D.*, Filomata (1984) nr 361, 195–203; J. Pelc, *Izydora D.*, SSem 14–15 (1986), 45–51; J. Perzanowski, *Głos prawdy. O pani profesor Izydorzem D.*, Znak 38 (1986) z. 1, 17–49; W. Wróblewski, *Studia nad starożytnością prof. Izydory D.*, Meander 41 (1986) z. 6, 241–253; I. A. Bober, *Filozofia kultury Izydory D.*, Ki 1992; R. Jadczyk, *Izydora D. i jej pozycja w Szkole Lwowsko-Warszawskiej*, TPF 1 (1997), 115–131; J. Pelc, *Idee semiotyczne Izydory D. (1904–1983)*, SSem 21–22 (1998), 305–309; I. Bober, *Recepcja antyku w twórczości Izydory D. (1904–1983)*, Heksis 3–4 (1999), 80–101; J. Miklaszewska, *Izydora D. o oświeceniowej filozofii języka*, w: *Logika & filozofia logiczna*, To 2000, 423–433; *Izydora D. 1904–1983*, Kr 2001; D. Dąbek, *Problem konwencjonalizmu i irracjonalizmu w epistemologii Izydory D.*, Cz 2007; *Rozum – serce – smak. Pamięci profesor Izydory D. (1904–1983)*, Kr 2009.

Kazimierz Wójcik